

DEUTSCHE internationale Zeitschrift

für zeitgenössische Wissenschaft

Nº118
2025

DIZZW 2020

DEUTSCHE internationale Zeitschrift
für zeitgenössische Wissenschaft

MODERN SCIENTIFIC THEORETICAL CONCEPTIONS OF THE INVESTIGATIONS OF THE PROBLEMS OF LAND USE IN UKRAINE**Kyseliova Oktiabryna***Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor
Taras Shevchenko Luhansk National University
Ivan Bank Str., 3, Poltava, Ukraine***Kyselov Yurii***Doctor of Geographical Sciences, Professor
Uman National University
Instytutska Str., 1, Uman, Ukraine***Sopov Dmytro***Ph. D. in Earth Sciences
Odesa State Agricultural University
Panteleimonivska Str., 13, Odesa, Ukraine*[DOI: 10.5281/zenodo.18003166](https://doi.org/10.5281/zenodo.18003166)**СУЧАСНІ НАУКОВІ ТЕОРЕТИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОБЛЕМ
ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ****Кисельова Октябрина***Кандидат географічних наук, доцент
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка
Вул. Івана Банка, 3, м. Полтава, Україна***Кисельов Юрій***Доктор географічних наук, професор
Уманський національний університет
Вул. Інститутська, 1, м. Умань, Україна***Сопов Дмитро***Доктор філософії з наук про Землю
Одеський державний аграрний університет
Вул. Пантелеймонівська, 13, м. Одеса, Україна***Abstract**

Investigations of the land use problems are interdisciplinary. Their decision predicts using data from the fields of physical and constructive geography, ecology, agricultural science, geodesy, economy, law. The key role in these investigations believes to the system approach. The conceptions of sustainable development, noosphere and noospheric ecosystems have an important significance. The main principles of the investigations of the land use problems are principles of complexity, determinism and general connections and interaction.

Анотація

Дослідження проблем землекористування є міждисциплінарними. Їх вирішення передбачає використання даних фізичної та конструктивної географії, екології, аграрної науки, геодезії, економіки, права. Ключова роль у цих дослідженнях належить системному підходу. Важливе значення мають концепції сталого розвитку, ноосфери і ноосферних екосистем. Головними принципами досліджень проблем землекористування є принципи комплексності, детермінізму, загального зв'язку та взаємодії.

Keywords: land use, system approach, conception of sustainable development, noosphere, principle.**Ключові слова:** землекористування, системний підхід, концепція сталого розвитку, ноосфера, принцип.

Важливою рисою сучасного землекористування в Україні є істотна деградація земельних ресурсів, зумовлена збідненням ґрунтів внаслідок нерациональної сільськогосподарської діяльності, посилення екологічних наслідків промислового виробництва та диспропорційною структурою земельних угідь.

Особливістю методологічних засад досліджень земельних ресурсів і землекористування є те, що, на відміну від інших видів природних ресурсів, вони мають певні виняткові властивості. Зокрема, земельні ресурси характеризуються територіальною обмеженістю, не підлягають переміщенню у

просторі та не можуть бути замінені іншими засобами виробництва. Крім того, земельні ресурси пов'язані з природними умовами, які визначають їхню якість. Водночас за умови раціонального використання земельних ресурсів їх можна не лише зберегти, а й, хоча б частково, поліпшити їхні характеристики. Зокрема, це має стати можливим завдяки застосуванню конструктивістського підходу до формування структури землекористування.

Дослідження проблем землекористування, в силу самої їхньої сутності, перебувають на межі кількох наук – аграрної науки, геодезії, екології, еко-

номіки, права і, далеко не в останню чергу, географії. Адже будь-яка ділянка земної поверхні приурочена до конкретного фрагменту геопростору, характеризованого певними природними умовами. Цими умовами великою мірою й визначається місце території у структурі земельних ресурсів, її оцінка з погляду ймовірної врожайності сільськогосподарських культур. Тому питання землекористування значною мірою належить до компетенції географічних наук, а саме – географії ґрунтів, геоморфології, кліматології, економічної географії тощо, інтегруючи роль щодо яких відіграє сучасна конструктивна географія.

Структура землекористування, на нашу думку, залежить від кількох чинників, а саме – зонайменше – від природного, історичного, економічного та екологічного. Перші два визначають структуру землекористування на початку її формування, економічний та екологічний виступають як визначальні вже у подальшому реформуванні, й сьогодні вони є пріоритетними.

Серед методологічних засад досліджень проблем землекористування провідні місця посідають системний і синергетичний підходи, фундаментальні положення сучасної конструктивної географії та екології, а також концепції сталого розвитку, ноосфери і ноосферних екосистем.

Системний підхід є стрижневою засадою досліджень проблем землекористування. Як зазначають С. А. Мороз, В. І. Онопрієнко й С. Ю. Бортник, системний підхід – це поняття, що «в цілому відбиває стратегічне намагання надати дослідженням всеосяжний характер, пов'язати в систему відкриті та ті, що заново відкриваються, факти і закономірності, подати знання у вигляді деякої логічно несуперечливої єдиної системи або схеми» [2, р. 118]. Ще наприкінці XIX – в першій половині XX ст. зроблено низку географічних концепцій, що мали виразно системний характер – зокрема, ландшафтну (J. Wimmer [9]), хорологічну (A. Hettner [7]), біосферну (В. І. Вернадський [6]), ноосферну (P. Teilhard de Chardin [8]) та ін.). У другій половині минулого сторіччя напрацьовано концепцію сталого розвитку, що дала змогу вдосконалити системологічні дослідження в географії. Як зауважував О. Г. Топчієв, «найважливішим завданням сучасного розвитку географічної науки є конкретизація системної концепції в кожному з напрямків географічних досліджень, в кожній окремій методиці» [5].

Безпосередньо в аспекті питань землекористування можливість застосування системного підходу аналізували І. М. Андрієшин та А. Я. Сохнич [1].

Яскравим прикладом застосування системного підходу в дослідженні обраної нами проблеми може бути аналіз структури й динаміки земельних угідь. Ці угіддя, що складаються з пасовищ, сіножатей, ріллі, а остання, у свою чергу, з різних сівозмін, являють собою складний об'єкт (отже, його можна розглядати як систему) із характерними для нього властивостями (ієрархічністю будови, емерджентністю тощо).

Системний підхід у дослідженнях проблем землекористування проявляється й при аналізі

співвідношення просторових і часових закономірностей формування сучасної структури земельних ресурсів.

Важливою складовою методологічної основи досліджень проблем землекористування є концепції сучасної екології. Також вагомою частиною методологічної основи нашого дослідження є теорія генетичного ґрунтознавства, розроблена у другій половині XIX ст. Н. Д. Борисяком і В. В. Докучаєвим. Саме ґрунт визначає можливості використання земель у сільськогосподарському виробництві. Відповідно, території, зайняті найбільш родючими ґрунтами, за жодних умов недопустимо виводити з категорії земель сільськогосподарського призначення. Навпаки, ділянки з менш родючими ґрунтами доцільно використовувати для несільськогосподарських потреб (промислове виробництво, будівництво, прокладання шляхів сполучення тощо).

Відповідно до положень учення В. В. Докучаєва, дія чинників ґрунтоутворення є рівноцінною. Тому й структура посівних площ (як і сама можливість ведення землеробської діяльності) залежить від цих чинників.

Поряд із методологічними підходами, що традиційно використовуються фізичною та конструктивною географією (описовим, геокомпонентним, геокомплексним, геосистемним, ландшафтним тощо), в останні десятиріччя стали застосовуватися якісно нові, яким, на відміну від класичних і неklasичних підходів, не властивий антагонізм у взаєминах суб'єкта й об'єкта дослідження. Більше того, спостерігається суб'єкт-об'єктна збіжність (взаємний перехід суб'єкта в об'єкт і навпаки, їх позиціонування як певної цілості). Прикладами таких підходів є ековолюційний (більш відомий як концепція сталого розвитку, прийнята багатьма державами світу на міжнародній конференції з екологічної проблематики в Ріо-де-Жанейро в 1992 р.; термін «ековолюційність» належить В. М. Пашенку [3], який вважає його найбільш точним і коректним) та ноосферний, що являє собою географічну інтерпретацію загальнонаукового й філософського вчення про ноосферу, розробленого незалежно одне від одного П. Тейяр де Шарденом [8] і В. І. Вернадським [6]. На нашу думку, зазначені новітні (неklasичні та постнеklasичні) підходи в географічних дослідженнях повною мірою можуть використовуватися при розгляді проблем землекористування.

На основі вчення В. І. Вернадського про ноосферу сучасний український географ С. П. Сонько сформулював концепцію ноосферних екосистем [4].

До принципів дослідження проблем землекористування ми відносимо принципи комплексності, детермінізму (наявності провідного чинника), загального зв'язку та взаємодії тощо.

References

1. Andriishin, I. M. & Sokhnych, A. Ya. (1998). *Methodological fundamentals of optimization nature safety and land use*. Lviv: Ukrainiinski tekhnolohii (in Ukrainian).

2. Moroz, S. A., Onopriienko, V. I. & Bortnyk, S. Yu. (1997). The methodology of the geographical science. Kyiv: Zapovit (in Ukrainian).
3. Pashchenko, V. M. (1999). The methodology of the post-non-classical landscape science. Kyiv (in Ukrainian).
4. Sonko, S. P. (2003). The space development of the social and nature systems. Kyiv: Nika-Tsentr (in Ukrainian).
5. Topchiev, O. H. (2009). Fundamentals of society geography. Odesa: Astroprynt (in Ukrainian).
6. Vernadskyi, V. I. (2005). Selected works. Kyiv (in Ukrainian).
7. Hettner, A. (1927). Die Geographie, ihre Geschichte, ihr Wesen und ihre Methoden. Breslau: Ferdinand Hirt (in German).
8. Teilhard de Chardin, P. (1956). Le phénomène humain. Paris: Editions du Seuil (in French).
9. Wimmer, J. (1885). Historische Landschaftskunde. Innsbruck: Verlag der Wagner'schen Universitaet (in German).